

КОС
Осип

студіював на мед. ф-ті Краків. ун-ту; чл. т-в "Академічна громада" у м. Краків та "Січ" у м. Відень. 1889 стажувався у м. Грац і Відень (нині Австрія).

1889–1917 – військ. лікар австр. армії, полковник. Лікар. кар'єру почав у м. Б'єловар (нині Хорватія), провадив практику в ін. частинах Австро-Угор. імперії. Наприкінці 1890-х проживав у м. Ярослав, 1900 переїхав до м. Перемишль (обидва нині Польща), де став гол. лікарем гарнізонного шпиталю. Займався відбором рекрутів до війська. Нагороджений хрестом Франца-Йосифа та ін. військ. відзнаками (1916–18).

У період ЗУНР був окружним лікарем у м. Перемишль, де згодом матеріально підтримував укр. приватну школу ім. М. Шашкевича, на власний кошт придбав будинок для укр. студент. бурси на вул. Баштовій, подарував власну б-ку Т-ву наук. викладів ім. П. Могили. За політ. поглядами – прихильник гетьман. орієнтації та ідеології В. Липинського.

Чл. НТШ, чл.-засн. УЛТ. Автор багатьох наук. та популярних статей на мед. тематику. Друкувався у вид.: "Записки Українського Наукового Товариства", "Українська Хата" (Київ), "Діло", "Збірник математично-природничо-лікарської секції НТШ" (Львів), "Перемиський Вістник", "Український Голос" (Перемишль). За дорученням НТШ провадив антропометричні обстеження бойків, гуцулів і лемків. Залишив щоденники й записники періоду ПСВ, написані нім. мовою. Автор мандрівних нотаток із подорожей Європою, Азією та Пн. Африкою.

П. і похований у м. Перемишль.

Літ.: Гуцаленко Т. Кос Михайло Михайлович // Українська журналістика в іменах. Львів, 2000. Вип. 7. С. 160–166; *Колянчук О., Семенів В.* Він лікував, учив і виховував. Михайло Кос – перший в історії Галичини українець-окуліст // Народне здоров'я. 2015. № 4. С. 4.

Олег Єзрешій

КОС Осип

(21.08.1870–03.03.1937) – лікар-полковник ГА. Н. у м. Комарне (нині Комарно Городец, р-ну Львів. обл.) у сім'ї заможних міщан. Випускник Львів. г-зії.

Вивчав медицину в м. Грац, Інсбрук (обидва нині Австрія), Краків (нині Польща) та Відень (Австрія). Д-р медицини. Вступив до австр. армії.

Під час ПСВ – військ. лікар 36-го полку крайової оборони, нач. мед. служби в таборі для військовополонених Гредінг біля м. Зальцбург (нині Австрія). Опікувався полоненими українцями з рос. армії. Згодом – підполковник, нач. візитаційної комісії шпиталів Австрії. З 11.1918 – полковник УГА, команд. військ. шпиталів у м. Станиславів (нині Івано-Франківськ). Після закінчення бойових дій – лікар у м. Надвірна (нині Івано-Франк. обл.).

1922 переїхав до м. Угнів (нині Сокал. р-ну Львів. обл.), де продовжив лікар. практику. Брав участь у громад. житті міста.

П. і похований у м. Угнів.

Літ.: Посмертні згадки // ЛЧК. 1937. Ч. 6. С. 21–22; Українська Галицька Армія / ред. Д. Микитюк. Т. 1. Вінніпег, 1958. С. 286; Т. 2. Вінніпег, 1960. С. 321.

Степан Борчук

КОСАЧІВСЬКИЙ ТАБІР ДЛЯ ІНТЕРНОВАНИХ (Табір інтернованих на Косачеві).

Існував з поч. 11.1918 до 24.05.1919 як заг.-держ. у ЗУНР. Листопадовий чин 1918, який привів до утвердження ЗУНР, був неоднозначно сприйнятий колиш. підданими Австро-Угор. імперії на тер. краю. Серед тих, хто відмовився визнавати укр. д-ву і вважати себе її громадянами, були люди різних національностей. Однак найбільше інтернованих осіб було з числа польсь. нас.

Практика ств. і функціонування таборів для інтернованих була звичною в ході ПСВ і навіть регламентувалася законодавчими актами, що входять до комплексу норм міжнар. гуманітарного права. Ідеться про рішення 1-ї та 2-ї Гаазьких мирн. конф. 1899 та 1907, зокр. IV Конвенцію про закони і звичаї війни на суходолі. Після розпаду Австро-Угор. монархії і виникнення на її теренах нац. д-в між останніми не завжди складалися мирні відносини. У Сх. Галичині вже в 11.1918 розпочалася польсь.-укр. війна, для якої характер-

ними були всі ті явища і процеси, які супроводжують подібного роду події: поранені, полонені, інтерновані.

Створення таборів інтернованих розпочалося одразу – як з боку ЗУНР, так і відроджуваної польс. д-ви для, відповідно, польс. та укр. нас. У законодавче русло цей процес було введено лише з моменту ратифікації обома д-ми згаданих конвенцій 1.02.1919 шляхом укладання міжнар. польс.-укр. угоди щодо поранених, полонених та інтернованих. До цього часу утримування таборів для інтернованих і полонених, с-ма їх орг-ції фактично були виключно справою честі кожної воюючої сторони. Підписання представниками ЗОУНР і 2-ї Речі Посполитої згаданої угоди може бути, на нашу думку, свідченням обопільного визнання д-ми одна одної як повноправних суб'єктів міжнар. політики і міжнар. права.

Точної дати створення табору для інтернованих у передмісті Косачів м. Коломия (нині Івано-Франк. обл.), як і прізвища 1-го коменданта, поки що не встановлено. Товариш (заст.) команданта ОВК в м. Коломия пор. В. Бемко у своїх спогадах констатував створення табору для інтернованих на Косачеві

на поч. 11.1918: “Вже в перших днях листопада 1918 р. в Коломії придержали кілька польських легіоністів і для них зорганізовано «табір інтернованих» на коломийським передмісті «Косачів», який згодом перемінили на табір полонених”. За ін. архів. даними, спочатку інтернованих зосереджували у в'язниці на вул. Романовського, згодом – у приміщенні шк. ім. барона Гірша на вул. Коперника. І тільки 6.12.1918 комендант табору для інтернованих Й. Чайківський (за припущенням дослідника Р. Чорненького) видав розпорядження про переведення інтернованих до бараків на Косачеві. Відомо, що в 03.1919 комендантом табору був І. Гдуля.

Проіснував К.т.д.і. до 24.05.1919 – дня окупації Коломії рум. військами. Тоді, як згадували безпосередні учасники подій, боївки, складені з представників ПОВ, підсилені інтернованими й полоненими з “розпущеного табору”, швидко встановили польс. владу в м. Коломия.

Місце для табору було обрано не випадково. Воно мало відповідати, по-перше, зростаючій кількості інтернованих, які прибували як із близьких до лінії фронту теренів, так і з повітів, розташованих у тилу. По-друге, від-

**Пам'ятник
військовополоненим
та інтернованим,
померлим у
Косачівському таборі
(сучасний вигляд)**

повідно до вже згаданої IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі, умови утримання інтернованих повинні були відповідати певним нормам, зокр. санітарного х-ру. Найбільше таким вимогам відповідали казарми колиш. запасного коша 24-го піх. полку, що розміщувався у нових, з ліжками, печами й кухнями, дерев'яних бараках колиш. кавалерійс. казарм на Косачеві, неподалік від залізн. вокзалу. Перед переведенням туди табору для інтернованих у цих казармах розташовувався притулок для хворих уже згаданого запасного коша. Вони були споруджені для забезпечення особового складу в літньо-осінній період. Узимку ж ці будівлі не могли захистити від морозу, вітру й води.

Умови утримання інтернованих були такими, які відповідали часу ведення воєн. дій. Кожен колиш. військовослужбовець ворожої армії отримував відповідне щоденне грошове утримання, сума якого різнилася залежно від військ. чину. Офіцери й старшини проживали окремо від рядового складу, тим паче – від цивільних затриманих осіб. Усі інтерновані мали право на власний час, їх не примушували до громад. робіт, отримували належну мед. допомогу в шпиталях м. Коломия і навіть могли проживати за межами табору, виконуючи певні види, як правило, с.-г. робіт у тих представників польс. національності, які гарантували їх перебування у себе і зобов'язувалися доставити їх на вимогу кер-ва табору. Кожен інтернований, крім того, писав заяву, що не втече. Однак не всі дотримувалися зобов'язань і через рум. тер. втікали до Польщі. За даними досить упередженого вид. "Panteon Polski", щотижня з К.т.д.і. втікало від кількох до кільканадцяти осіб.

Дотримання цих вимог передбачали норми міжнар. гуманітарного права, якому слідували представники влади ЗОУНР. Саме це й засвідчила швейцар. місія Червоного Хреста на чолі з д-ром Фуке, що перебувала в К.т.д.і. 20.03.1919. Вона навіть включила до свого складу представниць польс. національності з К-ту опіки польс. жінок

над військовополоненими та інтернованими особами. Місія не виявила порушень міжнар. законодавства.

За період 11.1918 – кін. 05.1919 в К.т.д.і. жодну особу не було позбавлено життя насильницьким способом з боку укр. властей. І це за умови, що, за невідтвердженими даними, там перебувало від 4 до 5 тис. осіб, а за відомими архів. документами – 3484 особи на кін. 02.1919.

Влада м. Коломия, на яку головню було покладено обов'язок опіки над К.т.д.і., докладала чималих зусиль для забезпечення останніх продовольством. Слід пам'ятати, що для воюючої ЗОУНР найважливішим було надати продовольство, одяг і боеприпаси власній армії, яка вела нерівні бої з добре укомплектованими й оснащеними військами 2-ї Речі Посполитої. Тому продовольче утримання вороже налаштованих інтернованих лягало важким тягарем на плечі влади, яка при цьому організовувала 3-разове харчування; обов'язковим елементом щоденного раціону були хліб, картопля, кукурудзяна мука для каші, раз на 5 днів давали конину. Влада оголошувала збори коштів і білизни для інтернованих, до яких долучалися навіть стрільці УГА.

Та все ж проблема продовольчого забезпечення існувала. Тому і кер-во табору, і влада міста дозволили опікуватися інтернованими згаданому вище спеціально створеному з цієї метою К-тові опіки польс. жінок над військовополоненими та інтернованими особами. Його діяльність була досить активною та ефективною. До табору щодня привозили чимало продовольства, як-от: "одного дня 2 т. кукурудзяної муки, другого 4 т. картоплі, третього 2 т. фасолі або 2 т. перлової каші, п'ятого дня знову 2 т. кукурудзяної муки, шостого 2 т. ячмінної каші, а два рази на тиждень привозили ¼ бочки хліба". Таку значну кількість продовольства постачали не лише завдяки пожертвуванням польс. нас., вмільїй діяльності громад. орг-цій, а й за сприяння укр. влади. К-т опіки польс. жінок над військовополоненими та інтернованими особами двічі отримував в Іпотечному

банку м. Станиславів (нині Івано-Франківськ) без перешкод від укр. влади грошову безповоротну позичку для забезпечення своєї діяльності, зокр. для закупівлі продуктів, білизни тощо для інтернованих і полонених у таборі на Косачеві.

Іноді кер-во табору тимчасово забороняло постачання продовольства К-том опіки. Як правило, це було зумовлене намаганням змусити інтернованих не втікати, упередити дії подібного х-ру ін. затриманих осіб. При цьому саме К-т опіки польс. жінок над військовополоненими та інтернованими особами і сприяв та організував втечі з Косачева.

Чи не найбільшою проблемою утримання інтернованих були інфекц. хвороби. Фактично з 11.1918 Коломия перетворилася на місто-шпиталь. Після завершення ПСВ з фронтів поверталися колиш. військовослужбовці австро-угор. армії, ще не задіяні у своїх нац. військ. формаціях. Серед них було чимало хворих і поранених. Уже в 11.1918 з польс.-укр. фронту в тил, яким була Коломия, почали надходити як поранені й хворі укр. вояки, так і в такому ж стані – полонені та інтерновані поляки.

Осн. локаціями прийому та лікування були такі:

1. УЧХ організував пункт гарячого харчування з напоями для т. зв. поворотців з фронтів у бараці біля залізн. вокзалу.

2. “Стація повертаючих хорих” – окремий лікувальний заклад, ств. у серед. 11.1918. Облік хворих вели в приміщенні залізн. вокзалу, а первинну мед. допомогу надавали у 2 бараках неподалік.

3. “Приют хорих Запасного Коша 24-го піх. полку” – мед. заклад, розташований на Косачеві до 6.12.1918 (перенесення туди табору інтернованих).

4. “Епідемічна лічниця”, чи “Українська епідемічна лічниця” – лікувальний заклад для важкохворих. Точне місцезнаходження допоки не встановлено. Відомо, що вона була розташована на тер. т. зв. нім. колонії Вінцентівка, на Снятин. передмісті м. Коломия. У її

бараках могло вміститися до 600 осіб. В основному лікувалися заражені грипом “іспанка”, недужі через його наслідки – пневмонію і бронхіт, а також хворі на черевний чи плямистий тиф.

5. “Запасна лічниця” ств. ще за часів Австро-Угорщини. Функціонувала в будинку теперішньої г-зії ім. М. Грушевського від часу ПСВ до осені 1919. Її первісна назва “K. u k. Reservespital № 1” (Цісарсько-королівський резервний шпиталь № 1). Тут лікувалися як місц. жителі, так і полонені та інтерновані. Частина з них перебувала там навіть після окупації Коломиї спочатку рум., а згодом – польс. військами з кін. 05.1919. Лічниця підпорядковувалася ОВК міста. В ній вели точний облік померлих за спец. каталоговими картками усталеної форми і реєстр у “Книзі померлих Запасної Лічниці при Окружній Військовій Команді в Коломійі”. До неї записували й померлих у “Епідемічній лічниці” та ін. установах. На сьогодні це єдині достовірні джерела для встановлення кількості жертв К.т.д.і.

6. “Військова лічниця” приймала поранених з польс.-укр. фронту. Розміщувалася у споруді міськ. г-зії, яка на той час не діяла.

7. Хворих і поранених, у т. ч. інтернованих та полонених, приймав і міськ. шпиталь.

8. З моменту перенесення табору інтернованих до бараків на Косачеві в ньому було відкрито в окремому приміщенні тимчасовий шпиталь, де надавали первинну мед. допомогу. У разі погіршення стану здоров'я хворих переводили до Укр. епідемічної чи Запасної лічниць.

Саме епідемічні хвороби спричинили найбільше смертей інтернованих і полонених у таборі. За даними вже згаданої “Книги померлих...” і карток реєстрації померлих, у 11–12.1918 таких було 99 осіб, у 01–08.1919 – 212. Заг. кількість загиблих упродовж згаданого періоду – 311 осіб. Їх похоронено на спец. військ. кладовищі в м. Коломия, ств. для поховання померлих унаслідок боїв ПСВ ще австро-угор. владою під назвою Heldenfridhof – Кладовище героїв.

Рік / хвороба	Іспанка	Пневмонія	Бронхіт	Запалення легенів	Червінка	Плямистий тиф	Інші	Причина невідома
1918 (11–12)	46	23	13	1	–	–	6	10
1919 (01–08)	2	11	1	6	70	63	55	4

Таблиця стану епідемічної захворюваності у Косачівському таборі

Як свідчать дані таблиці, 1918 найбільше дошкуляла інтернованим т. зв. іспанка і її наслідки: пневмонія, бронхіт, запалення легенів. Однак д-р медицини, гол. військ. лікар Коломий. військ. округу П. Петрушевич зумів спільно з підпорядкованими йому укр. та єврейс. лікарями зупинити епідемію, що засвідчують дані 1919.

Д-р П. Петрушевич неодноразово звертався до укр. влади з проханням і вимогою надання допомоги хворим інтернованим і полоненим на Косачеві. З весни 1919 табір пережив кілька хвиль епідемії плямистого тифу й червінки. Команда міста повідомила про це ОВК 6.03.1919, закликавши провести екстрену нараду з цього приводу за участю лікарів українців і євреїв. Тодішня преса писала: “Викликає занепокоєння те, що у таборі для інтернованих і полонених на Косачеві знову поширюється плямистий тиф. В епідемічному шпиталі зафіксовані понад 120 випадків, а сам він переповнений так, що завтра у ньому не можна буде розмістити жодних хворих. В табірному шпиталі лежать зараз 90 хворих, а приблизно 50 – у бараках. Хворі у шпиталі лежать на деяких ліжках по-двоє, а у таборі – на голих нарах. Сьогодні вночі померло троє людей у самому таборі, чого досі не ставалося: двоє у табірному шпиталі, один – в бараці. Немає найнеобхідніших ліків для лікування хворих, дров для обігріву шпиталю і бараків. Продовольства, яке постачає (українське) військо, не вистачає”.

Зарадити ситуації могла лише допомога громад. орг-цій і сусп-ва загалом. Самі коломияни не менше страждали від епідемій тифу, ін. хвороб (зокр. туберкульозу), що призводили до летальних наслідків через брак ліків і неможливість влади поповнити ними лікувальні заклади. Допомоги з Наддніпрянщини не вистачало. Сусідні

із ЗОУНР д-ви не поспішали її визнавати, а отже, і вести з нею екон. взаємини, продавати їй медикаменти. Порятунок залежав лише від самих громадян д-ви. У цій ситуації показово є позиція лікарів-коломий польс. національності, які відмовлялися виконувати свої прямі обов’язки й клятву Гіпократра не лише щодо тих, хто прибував з фронтів ПСВ, а й щодо своїх співвітчизників у К.т.д.і. Тільки погроза застосування сили ОВК м. Коломия змусила їх до праці.

Щодо жертв поляків у К.т.д.і., то, згідно з “Книгою померших...” і посмертними картками, у коломий. лікувальних закладах 14.12.1918–15.06.1919 померла 151 особа. Ця цифра вимагає безумовного уточнення хоча б ось з якого приводу. Як правило, поляки є в переважній більшості римо-католиками. За даними цих же джерел, римо-католиків було поховано в результаті смерті від інфекційних чи ін. хвороб 9 у 1918, 133 – у 01–08.1919 (разом 142). Залишається відкритим питання реліг. належності (за нормами статистики в Австро-Угорщині, якими користувалися і в 1919, вона фактично прирівнювалася до національності) тих 9 поляків зі 151, які не ідентифіковані як римо-католики.

Наведені цифри яскраво свідчать про те, що сформований у міжвоєн. часи польс. шовіністичними політ. силами міф про т. зв. Косачівське пекло не має під собою жодного підґрунтя. Це стало зрозумілим ще 1921, коли польс. влада намагалася сфабрикувати “викривальний” процес над укр. військ. лікарем П. Петрушевичем, якого звинувачували в незадовільній орг-ції мед. справи в Коломиї і Коломийщині в часи ЗУНР–ЗОУНР, що нібито й спричинило масові жертви від інфекц. хвороб на Косачеві. П. Петрушевича спочатку запроторили до Львів. в’язниці на 1,5 р.,

згодом організували сам процес упродовж 11 днів. Як свідків було викликано колиш. інтернованих, а також членів місій, які перевіряли табір. За їх свідченнями, "положення у косачівських бараках не було аж ніяк таке жахливе, як про це писала польська преса. Воно представляло собою звичайну сторінку тодішнього воен. лихоліття. Із зізнань свідків виявилось, що інтерновані й полонені польської армії були трактовані наскрізь гуманно, не було знущань і побоїв, прохарчування було задовільне, хліб розділювано щоденно, а м'ясо тричі на тиждень. В шпиталі недужі отримували вино, яйця, біфтекси і ін[ші]. лакоминки. Всі свідки ствердили, що не роблено ніяких різниць між хворими українцями і поляками".

У результаті суд. процесу П. Петрушевича було виправдано, що й дозволило ще тоді дійти висновку: "Одним словом розправа (суд. розгляд справи) виявила, що «косачівське пекло» не виглядало так жахливо, як це польська преса старалася втовмачити в голови своїх читачів, а «косачівський кат» опікувався інтернованими як рідний батько своїми дітьми".

Відомі на сьогодні документи й матеріали, архів. джерела дають підстави зробити такі висновки:

1. К.т.д.і. був сформований і діяв відповідно до норм міжнар. гуманітарного права.

2. Не зафіксовано жодного факту позбавлення укр. владою життя інтернованих у таборі на Косачеві.

3. Фактів знущань українців над польс. полоненими та інтернованими особами в таборі на Косачеві міжнар. місії Антанти і Міжнар. Червоного Хреста не встановили.

4. Станом на сучасний момент документально підтверджена смерть 151 поляка – полонених та інтернованих у таборі на Косачеві, у т. ч. 1 жінки. Це спростовує досі наявну в публічному просторі цифру 467 жертв Косачів. табору і загалом версії про 800–1300 померлих у ньому.

5. Поховання поляків з табору на Косачеві відбувалися на закладеному

1915 Мін-вом війни Габсбурз. монархії Військ. цвинтарі – окремому поховальному полі, яке межувало з тогочасним римо-католич. кладовищем.

6. "Процес Петрушевича" 1921 був політично умотивованим з погляду польс. окупац. адміністрації і завершився для неї повним фіаско. Ним фактично було спростовано міф про "Косачівське пекло".

Дж.: ДАЛО. Ф. 257 Польське товариство вивчення оборони Львова та південно-східних воєводств, м. Львів. 1921–1939 рр. Оп. 1. Од. зб. 207. Арк. 3; Оп. 2. Од. зб. 1177. Арк. 9 зв.; Польсько-українська угода щодо поранених, полонених та інтернованих // Вістник Державного Секретаріату Військових Справ. Ч. 9, Станіславів. 1919. 10 квіт.; IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі // Офіційний вісник України від 06.01.2017 – 2017 р. № 2. С. 605, стаття 67, код акта 84421/2016.

Лит.: Бурнадз М. На українсько-румунському пограниччю // Бажанський М. Відновлення Української держави 1918 року. Детройт, 1979. С. 30–40; Чоренький Р., Гаврилишин П. Табір для інтернованих // Галицький кореспондент. 2017. 29 трав.; Чоренький Р. Табір для інтернованих осіб у Косачеві в Коломиї в період польсько-української війни 1918–1919 рр. // Stanisławów i Ziemia Stanisławowska w II Rzeczypospolitej. Wojskowość. Bezpieczeństwo. Społeczność. Kultura / red. nauk. M. Kardas, A. A. Ostanek, P. Semków. Warszawa; Stanisławów. 2016. S. 22–32; Sozańska S. Z przeżyć na Pokuciu 1914–1919 // Panteon Polski. 1929. № 60–61. S. 10.

**Володимир Великочий,
Іван Монолатій, Ігор Цепенда**

КОСЄВИЧ Володимир

(1879–04.11.1946) – греко-католич. священник, капелан УГА, культ. діяч. Навч. у Львів. духовній семінарії. Висвячений на священника в стані целібату 7.01.1904 митрополитом А. Шептицьким. 11.02.1904 призначений сотрудником пароха в с. Петрилів (нині Тлумац. р-ну Івано-